

A NEMESI KÖLTÉS ZET (TARNAI ANDOR)

A nemesség költői tevékenysége, melyet a század első évtizedeiben merev, rendi osztályszellem, erős egyházi alárendeltség, sivár provincializmus és keresett verstechnika jellemezett, a század derekán kezdett magasabb színvonalra emelkedni, olyannyira, hogy a költészet néhány évtized alatt – abban az ütemben, ahogyan a nemesség mindinkább nemzeti vezető osztállyá formálódott – a magyar irodalom legszámottevőbb ágává fejlődött. A rokokóperiódus ebben a folyamatban a fontos előkészítő fázist jelentette, amikor az egyes költők más-más műveltségi gyökerei és tájékozódása következtében ez a nemesi költészet még meglehetősen heterogén, sőt nyelvileg is tarkábbá vált. A latin–magyar kétnyelvűség mellé ugyanis francia és német nyelvű versszerzés is járul, ami azonban – az egyoldalú latinos-jezsuita kötöttségek lazítása folytán – a magyar nyelvű poézis diadalát segítette elő, ennek művészi erősödését könnyítette meg. A sokféleségen belül is jól felismerhető a változás általános iránya: a korábban vallásos formák elvilágiasodása, hosszadalmas ál-epikus műfajok és alkalmi verstípusok helyett az apró műfajok előretörése, a konzervatív Gyöngyösi-hagyomány fellazulása s latin példaképek mellett modernebb német, francia, olasz minták követése.

Lázár János

A késő-barokk évtizedeinek leglatinosabb nemesi poétája az erdélyi Lázár János (1703–1772). A református értelmiség neveltje: mostohaapja ifj. Köleséri Sámuel volt, Nagyenyeden még Pápai Páriz tanította, egyetemi tanulmányai során pedig Christian Wolff tanítványa volt Marburgban. Egyháza vezetőivel egész életében kapcsolatot tartott, s a tőlük kapott indításokat fejlesztette tovább a nemesi osztály igényei szerint. Közhivatali pályán működött: ülnöke, majd elnöke volt a királyi táblának, később Belső-Szolnok megye főispánja, s főkormányzékai tanácsos lett; 1733-ban bárói, később (1745) grófi rangot is kapott.

528 Gondolkodására Wolff gyakorolta a legnagyobb hatást; egy születésnapra latin versben a világ dicsőségének nevezte a filozófust, és tudományszakonként haladva méltatta érdemeit (*Carmen genetiacum* (Születésnapra vers), 1728); Marosvásárhelyt pedig wolffianus latin beszédet mondott (*Oratio inauguralis de intellectus et voluntatis emendatione* (Avató beszéd az értelem és akarat megjobbításáról) Kolozsvár 1735). A felvilágosodás eszméi az erősen konzervatív protestáns Lázárt azonban nem érintették meg, mestere tanításaiból leginkább a tolerancia gondolatát vette magáévá; Wolff ilyen természetű munkáiból számos fejezetet latinra is lefordított. Az erdélyi protestáns nemességet igyekezett ezzel erősíteni, akárcsak Voltaire egyik hasonló tárgyú értekezésének fordításával (*Tractatus de tolerancia editus a Voltaire, e gallico in latinum translatus* (Voltaire értekezése a vallási türelemről, franciából latinra fordítva)). A tolerancia hangsúlyozása mellett Voltairenek a katolikus egyházat támadó írásai is megnyerték a református vallását védő Lázár rokonszenvét; ennek köszönhető az *Essai sur l'histoire générale* (Tanulmány az egyetemes történelemről), (1756) antiklerikális fejezeteiből készített – az előbbinél korábbi – másik latin Voltaire-fordítás (1761).

Költői műveinek jelentékeny része latin nyelvű, s kortársai érte az "erdélyi Janus" hízegő epitetonnal tisztelték meg. 1724 és 1762 között szerzett latin verseit nyomtatásban is kiadta *Opera poetica* (Költői művek), (Kolozsvár 1765) címmel. Egy részüket a köz- és magánélet különböző alkalmaira írta, például III. Károly halálára (*In obitum augustissimi imperatoris Caroli VI.* (VI. Károly császár halálára), 1740), a nemesi insurrekcióra (*Occasione insurrectionis* (A nemesi felkelés alkalmából), 1741), Mária Terézia koronázására (*In coronationem reginae* (A királynő koronázására), 1741), II. József születésére (*Septem artes liberales* (A hét szabad művészet), 1741), saját fia halálára (*In obitum filii* (Fia halálára), 1761) stb. Másokkal jötevőit gyászolta (pl. Köleséri, Pápai Páriz), vagy barátait – köztük a kor egyházi, politikai és kulturális életének ismert képviselőit (pl. Verestói György, Teleki Mihály stb.) tisztelte meg.

Költészetében még sok a konzervatív barokk örökség: rejtvényt, chronostichont ő is gyártott; versbe foglalta a bibliai Jób könyvének egy részét (*Tentamen poeticum* (Költői kísérlet)); francia olvasmányaiból pedig csak a klasszicizmus előtti Vincent Voiture (1594–1648) néhány versét találta érdemesnek latin epigrammává való átdolgozásra.

Új irányba mutat viszont, hogy nagyra tartotta és utánozta Horatiust, kísérleteivel a klasszikus magyar óda útját egyengetve. Mint nem sokkal később Faludi, a római költő mintájára Lázár János is versben szólított meg egy forrást (*In aquam putei Drassoviensis* (A drassói kút vizéhez), 1757). A költői levél műfaját is Horatius könnyed modorával tette életteljessé; néhányban a hozzá küldött verseket nyugtázta és sajátjait küldte cserébe (*Epistola ad comitem Gabrielem Bethlen* (Levél gróf Bethlen Gáborhoz), 1736; *Responsoria ad praeclarum adolescentem Alexium Kendeffi* [529](#)(Felelet Kendeffi Elek ifjúhoz), *Ad Alexium Kendeffi* (Kendeffi Elekhez), 1756), másokban Bíró István kolozsvári jezsuitával vitázott (1760).

Magyar nyelvű versei között vannak franciából fordított egyházi énekek, jellemzőbbek azonban bölcsekedő, illetve szerelmi tárgyú szerzeményei. Az előbbieket képviselik az 1763-ból való *Különbkülönbféle világi dolgokat az erkölcsökre szabogató magyar versek*, melyek Lázár halála után Petki Nagy Sámuel kiadásában láttak napvilágot (H. n. 1795). A kis füzet egy bevezető költemény után 90 politikai és morális aforizmát tartalmaz, Faludi prózai maximáihoz hasonlóan. *Florinda* (Szeben 1766) című hosszú verses munkája viszont szórakoztató világi olvasmány, melyet szerzője az "olvasó asszonyi rendekért" adott ki. A franciából fordított, Gyöngyösi-versekbe szedett történet arról szól, hogyan vesztette el Roderig spanyol király Florinda iránti bűnös szerelme miatt a mórokkal szemben országát. A tulajdonképpeni mese azonban a könyvnek csupán egy ötödrészét alkotja, a többbit Spanyol-, Olasz- és Franciaország földrajza ürügyén gáláns, helyenként sikamlós történetek és kuriózumok töltik ki. Lázár János latin és magyar verseivel az előző periódus udvarházi versfaragóinak költészetét emelte a korábnál magasabb színvonalra. Latin alkotásainak egy részében is az újabb ízlés irányában tájékozódott, az élete utolsó évtizedében szerzett magyar nyelvűekben pedig jellegzetesen rokokó tematikát szólaltatott meg. Ez utóbbiban azonban nem ő az úttörő, a magyarországi költők munkássága jóvoltából ekkor már javában folyt a magyar nyelvű barokk költészet rokokó ízlésű megújítása.

Amade László

Az énekköltészet továbbfejlesztője és a korabeli líra egyik uralkodó típusának, a rokokó dalnak a megteremtője Amade László (1703–1764) volt. A csallóközi Bősön született a költő Amade Antal fiaként. A szerényebb vagyonú bárói család fia a jezsuiták győri, majd nagyszombati iskolájában tanult, utóbb Grácba ment a filozófiai magiszteri fokozat megszerzésére (1724–1725). A jezsuita iskolákban tette magáévá a Regnum Marianum gondolatát, Nepomuki Szent János tiszteletét, és ezekben szerezte zenei műveltségét is, világi énekköltészetének egyik alapját. 1727–1729-ben az esztergomi érsek mellett élt mint nemesi apród, de a költséges udvari életet nem győzte pénzzel az amúgy is könnyelmű fiatalember. Anyagi helyzetén gazdag házassággal (1729) akart segíteni; felesége, Orczy Zsuzsánna (a költő Orczy Lőrinc testvérnénje) azonban már 1730-ban meghalt. Amade ezután katonatisztnak állt be egy akkor szervezett huszárezredbe, s két évet (1734–1736) kapitányként Olaszországban töltött. 1736-ban újból megnősült, ezúttal egy gazdag brünni polgárcsalád lányát vette feleségül, de ez a házassága sem lett szerencsés: 1746-tól különváltan élt feleségétől. Közben részt vett az osztrák örökösödési háborúban is, aranysarkantyús vitéz, 1750-ben pedig kamarai tanácsos lett. A kislelkes nemesurak társaságában, szórakozásaikban osztozva, élte le utolsó éveit s bár a kastélyában fejezte be életét.

[530](#)Amade szinte egész életében írt, elődeihez képest valósággal ontotta a verset. Legkorábról (1720), az iskolai évek emlékeként, latin disztichonokat ismerünk tőle, és ha a közsokás úgy kívánta (pl. egy épületre feliratra volt szükség), bármikor könnyen verselt ezen a nyelven. Nyomtatásban is megjelent tőle latin költemény (*Enthusiasmus affectuosus* (Érzelmes fellángolás), Győr 1759), mégpedig énekszöveg, melynek fennmaradt magyar változata is. Verselt németül és szlovákul, s idegen nyelvű darabjait épp úgy megbecsülte, mint a magyarokat.

Magyar költő-elődei közül – apja versein kívül – bizonyosan ismerte Beniczky, s minden valószínűség szerint Balassi és Rimay műveit, de a legnagyobb tisztelettel ő is Gyöngyösit övezte. 1731-ben egy Gyöngyösi-kézirat kiadásának a tervével is foglalkozott, s első ránk maradt magyar versét, egy anyjához intézett levél záradékát (1722) szintén Gyöngyösi formájában és stílusában írta. A négyesrímű felező tizenkettesnek később sem mondott búcsút, de úgy látszik, hogy csak azokban a darabjaiban használta, melyeket nagyobb gonddal készített, s nem éneklésre, hanem olvasásra szánt. E "csinálmány"-oknak nevezett művei közül való *A házasság által elvesztett szabadságnak megsiratása* című hosszabb verse, mely a boldog nőtlenség és a terhes házaseslet összehasonlítása, nemegyszer önéletrajzi motívumok felhasználásával. Fontosabb lenne ismerni azt a Gyöngyösi-versben írott kötetet, amelyben szerelmi kalandjait mesélte el, a személyek és helyek pontos feltüntetésével. A vallásos ihletésű barokk önvallomás-irodalom e teljesen profán leszámazottja jelenleg lappang vagy elveszett, csak Toldy Ferenc rövid híradásából tudunk róla. Írt Amade istenes énekeket is, s ezeket – máshonnan vett darabokkal együtt – nyomtatásban is kiadta *Buzgó szívnek énekes fohászkodást* (Bécs 1755) címmel, a dallamok kíséretében. Előszava híven jellemzi a kiadvány érzelmes vallásosságát: "Nótája... ezeknek nem oly fülcsiklándoztató és torokcsattogtató mesterséges világi éneklésekre vannak alkalmaztatva, hanem csak a lelki együgyű szelíd szívnek igaz belső affektusinak zengő magyarázására, mint az árva és ártatlan kesergő gerlicének nyögése a pusztában."

Amade költői hagyatékának nagyobb és jóval nevezetesebb részét világi énekei, dalai, alkotják. Ezek kronológiája megállapíthatatlan, mert túlnyomó többségük olyan szerelmi ügyekkel kapcsolatos, melyeknek életrajzi vonatkozását hivatalos akták nem örökítették meg, sőt a nyomokat eltüntetni egyenesen kívánatos volt. Két feleségéhez talán egyetlen verset sem írt; az udvarlás célja sohasem a házasság nála, hanem a gáláns kaland. Csaknem valamennyi fennmaradt verse – a hagyományos szerelmi költés maradványaként – alkalomhoz kapcsolódó levél vagy üzenet, mely meghatározott személyhez, legalább tizenöt különböző nőhöz szól. Témái nem változatosak: szerelmi vallomás (pl. *Áldott vagyok én reményem...*), csábítás (pl. *Ah már egyszer engeszteld meg...*), a gáláns szerelem titkos voltának hangsúlyozása (pl. *Mondják mások: nem szeretlek...*), azután csalódás (pl. *Hogy megválom, nem csudáalom...*), szemrehányás a hűtlenségért, megbocsátás, szakítás (pl. *Már szabadon pártolj...*), végül dühös átkozódás (pl. *Távovzál istentelen...*) nagyjából ki is merítik versei tartalmát.

Ami ezt a meglehetősen léha, hedonisztikus költészetet érdekessé teszi, az Amade merőben új formavilága, s a versek keretét kitöltő játékos szellemesség [531](#)kultusza. Énekeit a tanulóévek során megismert divatos olaszos melódiákra írta; ezekért még halála évében is lelkesedett: "Operák vagy komédiák! Olaszul vagy németül: azon könyvecskéből is küldjön" – írta egyik barátjának (1764). E rokokó dallamok rövid sorokból álló – a magyarban addig ismeretlen – bonyolult strófaszervezeteket, játékosan elhelyezett, több szótagú rímeket kívántak szövegül, megírásuk ezért sok nyelvi invenciót, találékonyan mozgó észet kívánt meg. Amade, az elmés gavallér, nem volt hiányában ezeknek a képességeknek. Mestere volt a társaság által megkívánt gyors rögtönzésnek, mindig tudott közönség előtt kapásból valami kedveset, meglepőt mondani. Gyakran – mint feljegyezték – étkezés közben kért papírtceruzát, hogy lefirkanthassa "szapora gondolatai"-t, miként e könnyed dalait ő maga nevezte. Ha kellett, baráti szolgálatként mások nevében is költött, bármikor fölényesen állva a formai és stílári követelményeket, könnyűszerrel halmozva jelzőket, kiélezett hasonlatokat, rikító ellentéteket. A bonyolult versformák és az ügyesség fitogtatásának szándéka minduntalan arra kényszerítették, hogy új nyelvi megoldásokat keressen. A két, sőt három szótagú rímek, a kicsinyített alakok divatja, a kedveskedő szavak halmozása, nemegyszer utolérhetetlen bájt adnak verseinek:

*Én angyalkám,
Szép madárkám,
Íme hozzád repültem;
Te kedvedre
S kezeidre*

*Mint a sólyom megjöttem.
Már míveljed,
Cselekedjed,
Mint szívemet
Úgy ítéljed,
Édessem,
Kedvessem,
Rabod vagyok, kegyessem!*

A szójátékok, a meglepő rímek mellett nemegyszer olyan szavakat alkotott, melyek csak később, a romantika korában váltak az irodalomban használatosakká (pl. szívláng, remeteszív, tűszív, szívdiadalom stb.). Pedig nem kereste az ilyeneket, inkább természetes ösztönnel talált rájuk. Ugyanakkor gátlástalanul hintette el verseiben a kor közbeszédében használatos latin szavakat, még rímeket is csinált belőlük (konfundálni, kontemnálni, konzolálni, konzerválni). Mivel a dallam vitte verseit, senki sem akadt fenn rajta, ha a szöveg helyenként értelmileg homályos volt. A versek ének-volta megengedte azt is, hogy sorait olykor értelmetlen szavakkal töltsse ki; mintát azonban a jókedv e spontán kifejezéseire olasz dalszövegekben is bőven találhatott:

*Tallalla, fallalla,
Jó kedvem vagyok
Mert iszket és viszket
Igen nagyon;
532 Kié légyen
Mi légyen?
Him, hum, ham, hum!
Van heve, nincs neve,
Lim, lum, lam, lum!*

Egyik dalában az abc minden betűjét végigénekelte (A, A, A, te vén törzsökfa...); jól ismerte a felelő éneket, amelyben a legény és lány dalban beszélgetnek egymással (*Szép Cicerkém...*, *Gaz Cicerkém...*); felhasználta mintául a pásztorzjátékok éneketéteit; s van olyan udvarló dala, amelynek visszautasító ellenpárját is megírta (*Szívem, hívem, légy édes reményem...*).

A szerelmi dalok gazdag sorozata mellett – akárcsak távoli nagy elődje – írt Amade egy szép katonaeéneket is, magas művészi színvonalra emelve kora népszerű vitézi verstípusát. A végvári hősöket harcra buzdító egykori "katona-énekek" helyét a 18. században a parasztleányeket császári seregbe csalogató versek foglalták el, ilyen toborzó-ének Amade híres költeménye is: *A szép fényes katonának arany gyöngy élete...* Első fele a vidám huszár életet (győzelem, gazdagodás, előmenetel, siker a nőknél), a második az obsitos megkülönböztetett helyzetét ("Jószágot vesz, kölcsönpénzt ad, Avagy kereskedik") ecseteli, hogy mindezt szembeállíthassa a parasztsors nyomorúságával. A világ dolgait okos szemmel figyelő nemesként beszél benne a költő, ilyen sorokat adva a szabadabb katonaeéletet választó jobbágy szájára:

*Itthon rajtunk eret vágnak,
Kiontjuk vérünket,
Nincs böcsüllet, fizetünk köll,
Érezzük sebünket;
Rossz élet!
Gaz élet!
Gazabb ennél nem lehet!*

Toborzó-énekében ugyanazzal a természetességgel enged Amade a realitásnak, mint mikor szerelmi verseiben pillanatnyi hangulatát, vágyait, szenvedélyét szabadon kifejezi.

Amadét kivételes képességeiért a legnagyobb magyar költőnek tekintették kortársai. Ő maga is megbecsülte poétai leleményességének termékeit; összegyűjtötte, részben maga másolta kötetbe (*Amade-kódex*) világi énekeit; s már-már ott tartott, hogy nyomdába adja azokat. Mészáros Ignác, Amade költői modorának ügyes utánczója s a *Kártigám* fordítója, egy évvel a költő halála után, igyekezett is megvalósítani a tervet: "a szép gondolatoknak, magyarságnak és ezekben gyönyörködőknek kedvéért" kiadásra készítette elő az *Amade-kódex* anyagát, kiegészítve azt mások munkáival is. A *Csallóközi ódák és énekek* címen összeállított kötet kiadása azonban elmaradt, s Amade szerelmes énekei csak a kéziratos énekeskönyvek útján váltak ismertté – különösen Amade szűkebb hazájában, a Csallóközben, ahol több követőjük akadt. A kor ízlésének megfelelő új stílust azonban így is széltében meghonosították dalai, mégpedig nemcsak a jó módú nemesi körökben, hanem – tovább terjedve – a szerényebb anyagi és kulturális körülmények közt élő rétegekben is. Egyik-másik Amade-vers még a népköltészetbe is eljutott, így az egyszerű strófászerkezetű (7, 7, 6, 6) *Édes Dudi, Duduskám...* kezdetű, de különösen a toborzó ének, mely már a folklórból került be Kodály *Háry János*ába.

A felvilágosodás költészetének előkészítői

A magyar barokk kései szakaszában bontakozott ki több olyan neves költő munkássága, akiknek élete és tevékenysége belenyúlik a felvilágosodás évtizedeibe is. Mivel irodalmi szerepük 1770 után vált fokozottan jelentőssé, életpályájuk és oeuvre-jük teljes áttekintése és értékelése a következő nagy korszak tárgyalásának keretében fog sorra kerülni. Ezen a helyen csak a rokokó szakaszra jellemző s kronológiailag is idetartozó műveiket, törekvéseiket ismertetjük.

E nemesi poéták közül Orczy Lőrinc (1718–1789) a régi vallásos moralizáló költészetet alakította át a világias nemesi életbölcesség hirdetőjévé. Költeményeinek első gyűjteményét az 1760-as években Barkóczy Ferenc érsek kívánságára állította össze, de sem ő, sem reverendát viselő barátai nem találták összeegyeztethetetlennek, hogy a barokkos vallásosságot dalformában megfogalmazó versek (pl. *Hívságok megvetéséről*) mellett több Voltaire-fordítás (*Békesség kívánása, Barátságos beszédje egy úrnak a káplánjával*) és egy a szabadkőművességet dicsőítő vers (*Szabadkőművesek törvénye*) is helyet foglaljon a kötetben. A barokk hagyományokat leginkább őrző allegorikus költeményében (*Álom a tudományoknak jobb rendben való intézéséről*, 1760) sem mulasztja el élesen bírálni a jezsuitákat és a skolasztikát.

Életbölcességének alapja a keresztény sztoicizmus volt, melynek közismert tételei gyakran térnek vissza verseiben (pl. *Világi hívságok megvetéséről*. Seneca) "Középszerűségben vagy a boldogság, Főképp ha kötve van ehhez a szabadság" – hirdeti Orczy a gazdag nemesség sztoikus filozófiáját, s a "világi hívságok"-kal szemben ő fogalmazza meg először az udvarházakban élő nemes életformájának poétikus voltát:

*Én kis hajlékomban élek én csendesen,
Szabadon, jó kedvvel, mindennel békében,
Versek, könyv, kert, mező mulattat édesen,
Kis asztalom nincsen vendégtől üresen.*

A stilizált rokokó természetességének ebben az idilli hangulatában olvadt fel a hagyományos köznemesi módi-ellenesség (*A módi*), a nemesházak asszonyairól vallott nézet (*A magyar szépekhez*, 1760) és az úr-jobbágy viszony ábrázolása is. Az utóbbi témakör legjelentősebb versét, *A szegény paraszt néphez beszédet*, Antoine-Léonard Thomas (1732–1785) francia eredetijéből fordította, a terézianus kor szellemében. Politikai változtatás szándékáról nincsen benne szó, de humanizmusa egyik jele a nemesi gondolkodás lassú, reformizmus irányába hajló fejlődésének. Eredeti darab viszont a *Bugaci csárdának tiszteletére* című leíró vers, melyben a kopott, piszkos kocsmát a költő azért mutatja be erőteljesen,

reális vonásokkal, hogy a fényűző úri házakban uralkodó merő hívsággal, cifra nyomorúsággal hasonlítsa össze.

534Az idillikus hangulatok mellett nem hiányoznak Orczy műveiből a magyar rokokó más vonásai sem. A "játszi" Voltaire mellett fordított Boileau szatíráiból (*Egy megmátkásodott ifjúnak, Emberi nemzetnek gyalázatja*), s szerette a poétákat, akik "nagyobb részére furcsák és szelesek." Csendes derűjét, játékos kedélyét csak akkor zavarta fel indulat, ha nemesi és gazdasági érdekeit látta veszélyben (*Panasz, Megint panasz*). A magyar nyelvet Orczy keménynek érezte, de ő hajlékonyan, "mind szépen, mind csinosan" akart írni. Ha nem szakított is Gyöngyösivel, a négyes, több szótagú rímet nyűgnek érezte, és már 1765 előtt írt párosakat is.

A kor legműveltebb nemesi literátorát, Ráday Gedeont (1713–1792) a költészetből leginkább a metrikai és műfaji kísérletezés érdekelte. Rákóczi egykori kancellárjának a fia, Bél Mátyás pozsonyi líceumának a növendéke azzal is kitűnt kortársai közül, hogy a német és francia irodalom mellett a régi magyart szintén kiválóan ismerte. Nemcsak Gyöngyösit tartotta nagyra, hanem Zrínyit is és mindkettőjük műveinek a kiadását szorgalmazta.

Csendes, magányos próbálkozásaival a terjengős, terhesnek érzett Gyöngyösi-strófák helyett az új korszak ízlésének megfelelő verselés kialakítására törekedett. Német és francia mintákat követve már 1735-ben írt rímes-időmértékes verset (*Tavaszi este*), melyben egy erdei séta keretében a természet jelenségeit írja le. Nem erőszakol azonban a valóság minden részletébe földöntúli, allegorikus értelmet, mint elődei tették, csupán a vers második felében egy patak elfutó vizének láttán jut eszébe az élet mulandósága, a világi hívságok értéktelensége; befejezésül, a természet megújulásának párhuzamaként pedig, a lélek érzelmes, pietista megtérését sürgeti. Klasszikus formát már 1740 előtt használt, s korai hexameter-kísérletei közé tartoznak a péceli kastély falképei alá és a *Szigeti veszedelem* prózai változata elé írott sorai is. Kísérletező kedvében Fénelon *Télémaque*jának elejét négyes- és párosrímű tizenkettősökben, valamint hexameterekben egyaránt lefordította, mert ki akarta próbálni, "vajjon melyik vers neme legalkalmasabb arra, hogy a fordítás mentől rövidebb legyen" (*Három próbái a Telemachus kezdetének*).

Műfaji próbálkozásai közül mindenekelőtt egy honfoglalási eposz terve érdemel figyelmet, amely a jezsuita költők latin művei után az első nemesi kísérlet a nagyjövőjú műfaj terén (*Árpádról írandó bajnoki éneknek kezdete*). Az 1750 tájáról származó előhang a tárgyat Árpád és Salán küzdelmében jelöli meg, majd a gyermek II. Józsefhez fordul benne az író, s ígéri, hogy az ő győzelmeit, a tudományok virágzását, a "hasznos kézi-mív" és a kereskedelem fellendülését is megéneкли majd. A pásztori költés divatjának hódolva átdolgozta Vergilius két eklogáját; írt hat mesét, néhány epigrammát; fordított anakreoni és német rokokó dalokat. A rokokóra jellemző csipkelődés egy szabad Metastasio-átdolgozásban (*Dieneshez*) és a női divat elleni támadásában mutatkozik, ahol Boileau-t is felhasználta (*Dorillis, Ugyanő, Fulvia*).

Orczynál és Rádaynál fiatalabb volt a közepes tehetségű Fekete János (1740–1803), aki nagyrészt az Amade világával rokon gáláns költészetet művelte, későbbi verseiben pedig – Voltaire hatására – a felvilágosodás antiklerikalizmusának és deizmusának a hirdetőjévé vált.

535Bécs franciás köreinek hatására először franciául írt, s e műveit ki is adta (*Mes rapsodies* (Csapongásaim), Genf 1781; *Ma solitude sans chagrin* (Gondtalan magányom), Lausanne 1789). Ő az egyetlen magyar, aki a francia 18. század galantériáját és szabadszájúságát gátlástalanul követte. Otthonosan mozgott az idegen költészet dikciójában, finom, szellemes megjegyzésekkel hintette tele csevegő modorú verseit: csattanós, mulattató meséit, epigrammáit és a bécsi színésznőkhöz, előkelő osztrák és magyar hölgyekhez intézett szerelmes üzeneteit. *Mes confessions jusqu' à 1772* (Vallomásaim 1772-ig) címmel mély őszinteséggel kezdte feltárni élete folyását, hogy azután részletesen beszámoljon gáláns kalandjairól, mint talán Amade László tette elveszett verses önéletrajzában.

Első magyar versét 1765-ből ismerjük. Orczy Lőrinc már akkor "többekre is bátorította", javarészüket azonban 1784 után írta, mert korábban külföldi tartózkodása nem engedte, hogy Pegazusát "magyar

abrakra" fogja. Mintái a nagy tekintélyű Orczy mellett Beniczky, Gyöngyösi és Faludi voltak. Beniczky egyik versét (*Hogy a szabadságnak méltósága mindeneknél kívánatos*) lefordította franciára, Gyöngyösi rímelését pedig szigorúan a francia szokás szerint igyekezett megújítani. Magyar művei között a hagyománynak megfelelően sok az alkalmi költemény, van nemesi paszkvillust folytató "gúnyoló vers"-e is. Voltaire-fordításai (*Az orleánsi szűz, A természet törvényeiről*) és Ovidius-átültetése (*A szerelem mesterségéről*) az egyházas vallásosságtól megszabadult magyar gáláns irodalom jellemző termékei.

*

A nemesi rokokó költők – akiknek sorát Faludi Ferenc teszi teljessé – a magyar költészet megújítása terén nagy érdemeket szereztek. A bonyolult, nehéz veretű, de már üresen kongó barokk formákat sikeresen alakították át, kedvező feltételeket teremtve az új korszak ízlésének megfelelő stílus, a klasszicizmus számára. A vallásos és profán világkép határán álló felfogásukkal s a világiasság egyre erősödő tendenciájával pedig a felvilágosodás költőinek fellépését készítették elő. Verseghy, Batsányi, Kazinczy költészete a nemesi rokokó poézis eredményeit fejlesztette tovább.

Kiadások

Várkonyi báró Amade László versei. Kiad. és bev. *Négyesy László*. 1892. – Gróf Ráday Gedeon összes művei. Kiad. és bev. *Váczy János*, 1892. – *Gálos Rezső*: Amade László kiadatlan versei. ItK 1936. 69–85, 207–218, 318–331, 434–443. – *Gálos Rezső*: Kiadatlan Amade-versek. ItK 1940. 283–289.

Irodalom

Arany János: Orczy Lőrinc. Koszorú 1863. és Összes munkái. V. 1892. 215–231. (3. kiad.) – *Arany János*: Ráday Gedeon. Koszorú 1864. és Összes munkái. V. 1892. 258–268. (3. kiad.) – *Zlinszky Aladár*: Idegen elemek Orczy költeményeiben. EPhK 1889. 625–650. – *Török Konstantin*: Orczy és Boëthius. ItK 1893. 167–183. – *Morvay Győző*: Galánthai Gróf Fekete János. 1903. – *Szigetvári Iván*: Orczy és Thomas. ItK 1911. és Kisebb munkák. 1927. 78–87. [536](#) – *Barth Dezső*: Gróf Lázár János élete és művei. 1914. – *Császár Elemér*: Orczy Lőrinc. ItK 1916. 403–440. – *Vas Margit*: Ráday Gedeon élete és munkássága. 1932. – *Gálos Rezső*: Báró Amade László. Pécs 1937. – *Tolnai Gábor*: Gróf Lázár János, a Voltaire-fordító. ErdMúz 1942. és Évek-századok. 1958. 166–179. – *Varga Imre*: Amade-versek kéziratos énekgyűjteményeinkben. ItK 1957. 325–336. – *Rónay György*: Ráday Gedeon. It 1962. 41–61. –Lásd még a kiadások bevezetéseit.